

Ib Poulsen

Vagle, Wenche: *Radiospråket – talt eller skrevet? Syntaktiske og pragmatiske tilnærminger i semiotisk perspektiv.* Novus Forlag, Oslo 1990. Oslo-studier i sprogvidenskab bd. 6.

Inden for massekommunikationsforskningen i de elektroniske medier har radioen ofte stået i skyggen af tv. Ligesom skærmtroldene får større opmærksomhed i pressen end radiojournalister almindeligvis gør, har tv som det langt mere spektakulære medium det er fået en dominerende status i medieforskernes interessefelt. Egentlig ikke så mærkværdigt, når man tænker på hvor visuelt orienteret vores kultur er, men lidt synd fordi radioens betydning i mediebilledet og for befolkningen dermed nemt bliver overset.

I lyset heraf er det dobbelt glædeligt at der nu er kommet en bog om radiosproget. Og vel at mærke ikke blot en bog der gennemgår og kommenterer forskellige eksempler på radiosprog inden for en løs ramme af tekstanalytiske, æstetiske og sproglige begreber, men et teoretisk og metodisk gennearbejdet værk som man kan gå i dialog med ud fra et fagligt synspunkt.

Radiospråket – talt eller skrevet? blev oprindeligt indleveret som hovedopgave (speciale) ved Nordisk institutt for sprog og litteratur, Universitetet i Oslo i efteråret 1987, og afhandlingen er skrevet på bokmål. Selv anfører Wenche Vagle i sin undertitel, at der er tale om syntaktiske og pragmatiske tilnærmelser til radiosproget i et semiotisk perspektiv, men set i lyset af en dansk tradition er der snarere tale om en syntaktisk analyse med et pragmatisk udgangspunkt.

Bogens overordnede problemstilling vedrører samvariationen mellem teksttype og relativ frekvens af særlige sproglige træk, først og fremmest syntaktiske træk. Og empirisk analyse af 2 timers radioudsendelse fører frem mod svar på det spørgsmål der er indeholdt i bogens titel. Eller med hendes egne ord:

“...[det er] en allmenn oppfatning at normen for eterspråket har glidd i stadig mer talespråklig lei. Ved — i ganske stor grad — å konsentrere meg om typiske talespråkstrekk kan jeg etterprøve (i hverdagsbetydningen af ordet) denne intuitive oppfatningen.” (p. 49).

Det lingvistiske beskrivelsesniveau er makrosyntaktisk, og jeg vender tilbage til de beskrivelseskategorier der bliver brugt til at indfange det karakteristiske ved talesproget. Men først en smule om de generelle teoretiske overvejelser der går forud for præsentationen af analyseredskaber og selve analysen.

Bogen indledes med en summarisk redegørelse for den hidtidige forskning i ærtermediernes sprog, og Wenche Vagle refererer primært til sprog-røftsdebatten i Sverige og Norge, til den svenske forståelighedsforskning med Birgitta Höijer og Olle Findahl som de mest fremtrædende repræsentanter, og til Talsyntaks-projektet i Lund. Specielt Talsyntaks-projektet har haft betydning. Her har Vagle hentet sin talesprogssyntaktiske model.

Derefter følger en forholdvis omfattende teoretisk del der er centreret om bogens problemområde, det empiriske materiales kommunikationssituation, de sprogvidenskabelige teorier som hun trækker på sammen med en præsentation og diskussion af analysemodellen; bogens sidste tredjedel er viet selve den empiriske analyse. Og der er stort set ikke det helt grundlæggende spørgsmål der ikke stilles. Et par eksempler: Lingvistik — naturvidenskab eller kulturvidenskab? Kan sosial atferd operasjonaliseres? Forholdet mellom teori og empiri — sannhetsbegrep, Teori som grunnlag for problemformulering, Teoriers ontologiske status — lyder nogle af overskrifterne under beskrivelsen af problemområdet. Ganske ambitiøst, men til gengæld overstås disse spørgsmål på mellem 1 og 2 sider hver, og selvom det ikke er uvæsentligt hvad der står på siderne, er der af gode grunde ikke plads til nogen dybere diskussion. Vagle taler selv om fragmenter til et videnskabsteoretisk grundlag, og det tager toppen af ambitionsniveauet, men jeg synes nok man kan stille spørgsmålstegn ved hvor stor værdi det har at bruge plads og kræfter på at formulere dette grundlag næsten som en stikordsmarkering af positioner. Det bliver nemt for lidt diskussion og for megen akademisk legitimering.

De efterfølgende afsnit forekommer mere interessante med en beskrivelse af radiosprogets kommunikationssituation og med en præcisering af at radiosprog ikke er talesprog, men nærmere talt sprog. Og senere med introduktionen af Hallidays sociosemiotik og Chafes teori om forholdet mellem tale og skriftsprog åbner der sig et spændende felt for analysen af radiosproget. Vagle bruger Halliday til at stille det grundlæggende spørgsmål: Hvordan kan man forklare det dialektiske forhold mellem kontekst og sprogbrug, og navnlig hvordan er konteksten konstituerende for sprogbrugen? I forsøget på at nærme sig et svar inddrager Vagle desuden Hallidays begreb 'situationstype' med de tre parametre:

social handling (hvad foregår der?), rollerelationer (hvem deltager?) og kommunikativ funktion (hvilken rolle spiller den sproglige interaktion i situationen som helhed?). Begrebet bruges til at karakterisere radio-situationen, set fra et afsendersynspunkt, men desværre uden at mulighederne udnyttes fuldtud. Så langt fra. For eksempel nøjes Vagle under 'social handling' med helt generelt at henvise til emnet, til NRK og til at nogle aktører indgår i et særligt samspil med hinanden. Alt for generelt til at det kan bruges empirisk — og rent faktisk bruges det heller ikke i den efterfølgende analyse, på samme måde som de to øvrige parametre stort set glimrer ved deres fravær. Især er det problematisk mht. sprogets funktion, hvor den empiriske analyse bliver mere ufølsom over for teksternes brugsaspekt end den behøvede at blive. Derimod får Hallidays registerbegreb et synligt gennemslag som grundlag for adskillelsen af de forskellige teksttyper i det empiriske materiale.

Når Vagle desuden inddrager Chafes arbejder om tale og skrift, hænger det sammen med at han tager udgangspunkt i Hallidays begreb om situationstype. Ifølge Chafe kan forskellen mellem tale og skrift beskrives i form af to modsætningspar: 1. (et socialt) 'involvement'(nærhed)-'detachment'(afstand) med baggrund i distance eller type af fællesskab i kommunikationssituationen, og 2. (et sprogligt) 'fragmentation'-'integration' som et resultat af forskelligt tidsforbrug i sprogplanlægningsprocessen.

I sin operationalisering af Chafes teoridannelse bruger Vagle hovedsagelig 'involvement' og 'fragmentation', og hun knytter dette sammen med en inddragelse af kategorier fra det svenske projekt Talsyntax i Lund og den norske aflægger Talemålsundersøgelsen i Oslo (TAUS). Derved foretages en drejning mod det specifikt lingvistiske væk fra det institutionelle og kommunikative særkende ved radiokommunikation, og henimod det syntaktiske niveau væk fra Hallidays funktionelle. Endelig sker der en fokusering på de kvantitative muligheder i analysen.

Wenche Vagle ender med et analyseapparat der i kort form ser således ud: Den grundlæggende kategori er makrosyntagmet (helsætningsækvivalente syntaktiske helheder), og hun skelner derfor mellem sætning, sætningsfragment, interjektions- og tiltalemakrosyntagmer og sammensatte makrosyntagmer. Dertil kommer en række supplerende kategorier, herunder ekstraposition, sætningslængde, syntaktiske uregelmæssigheder, udeladelser, talesprogskonjunktioner, sætningsadverbialer og den lidt upræcise kategori 'ansats' der ligesom sætningsadverbialet modulerer hele det makrosyntagme ansatsen er knyttet til. Ansatsen kan fx have

form af et forbehold, en forstærkning eller en appel om samtykke, jf. 'ikk?' og 'vel?'.

Afprøvet på det empiriske materiale giver Vagles undersøgelse følgende hovedresultater: Ikke overraskende kan der påvises en sammenhæng mellem sprogbrug og social kontekst (konkretiseret som teksttype). Det fremgår også at det karakteristiske ved radiosproget kan beskrives med henvisning til dikotomien tale-skrift, dvs. at radiosprogets hybridkarakter bliver bekræftet af analysen, men på den anden side er det mere tvivlsomt om variationen udtømmende lader sig beskrive ud fra skalaen tale-skrift.

Undersøgelsen viser også at radiosproget i materialet har stærk affinitet til skriftsproget på grund af manusbrug og et formaliseret sprog som fx det man kan finde i vejrmeldingerne. Dertil kommer de fleste radiojournalisters uddannelse og erfaring med skriftsproget, og at mange af kilderne til stoffet er skriftsproglige. Konsekvensen er at radiosproget ikke uden videre lader sig placere ind på en skala med 'fragmentation' og 'integration' som yderpunkter. Det er ikke først og fremmest på dette niveau talesprogelementerne lader sig identificere. Radiosprogets tilknytning til talesproget ser langt snarere ud til at knytte sig til den anden skala med 'nærhed' og 'afstand' som yderpunkterne.

Wenche Vagle peger selv på at disse konklusioner må betragtes som meget usikre, fordi det empiriske materiale er meget begrænset. — I alt består materialet af 2 timers optagelse af NRK's morgenprogram på P2, dvs. et blandet program med nyheder, forskellige indslag i form af reportager og interviews og musik en fredag i februar 1985. Programmet kan på det nærmeste sammenlignes med den regionale morgenflade inkl. Radioavis og Morgenredaktion. Bogen skal derfor ikke primært betragtes som en empirisk analyse, men et forsøg på at opstille en analysemetode efterfulgt af en empirisk afprøvning, hvor resultaterne kan anskues som nogle hypoteser der senere kan afprøves på et større og bedre afgrænset materiale. Og man kan roligt sige at det er et stort apparat der er kørt i stilling for at beskrive de 2 timers radioprogram som det empiriske materiale omfatter. Ikke fordi 2 timers radioudsendelse i sig selv er et beskedent materiale, hvis det fx var sammensat af forskellige programtyper. Men i dette tilfælde hvor materialet er én enkelt udsendelse, og hvor den analytiske tilgang er overvejende kvantitativ, dvs. baseret på optællinger af de forskellige sproglige fænomener, ja så må man sige at materialet er for beskedent til at give et kvalificeret indtryk. Tallene bliver meget små, og risikoen uacceptabelt høj for at tilfældigheder giver store udsving.

Inden for de rammer som Wenche Vagle pålægger sig selv, kan materialet næppe afgive flere resultater end de anførte, hvis der skal være hold i dem. Men som allerede antydnet synes jeg at Wenche Vagle lægger særdeles snævre rammer for sin analyse i kraft af den kvantitative strategi og de analysekategorier hun opstiller, meget snævrere end det var nødvendigt. Inddragelsen af såvel Halliday og Chafe kunne have åbnet for en kvalitativt orienteret analyse, hvor man for alvor kunne tage højde for den særlige kommunikationssituation og institutionelle sammenhæng som nyheds- og aktualitetsprogrammer bliver til i og fungerer i. Blandt andet kunne det have været spændende at få præciseret programmets kommunikative funktion og de delfunktioner som de forskellige involverede tekstgenrer varetager, og så prøve at forstå sprogbrugen i lyset heraf.

Afslutningsvis vil jeg pege på et genreproblem som vedrører selve udgivelsen. Som nævnt i starten er bogen oprindeligt indleveret som universitetsspeciale, og som bekendt er specialer først og fremmest et meriteringsskrift der bl. a. skal vise eksaminator og censor at man har forstået de forskellige teorier, er i stand til at se dem i sammenhæng og kan bruge dem på et materiale. Fremstillingsmæssigt kommer denne akademiske legitimering og habilitering ofte til at tynde teksten, og det gælder Wenche Vagles bog.

Men på den anden side skal der ikke herske tvivl om at **Radiospråket – talt eller skrevet?** er et kvalificeret bud på hvordan man kan beskrive radiosprog, og at de overvejelser og ræsonnementer som begrebs- og metodeudviklingen hviler på er et godt grundlag for dialog og videreudvikling, også selv om dialogen har et kritisk udgangspunkt.

Litteratur

- Chafe, Wallace L. (1982): Integration and involvement in speaking, writing, and oral literature. I: Tannen, D. (ed): *Spoken and written language*, vol. IX, Norwood, N.J.
- Chafe, Wallace L. (1986): Writing in the perspective of speaking. I: Cooper et al. (eds): *Studying writing. Linguistic Approaches*. London.
- Eterspråk 1-3 (1973-75)
- Halliday, M.A.K. (1984): *Language as social semiotics*. London.

